

Twee kerncompetenties

Vrijmoedig spreken en actief luisteren¹

Komend jaar zal er veel aandacht zijn voor het spreken vanwege de verkiezing van de opvolger van de Amerikaanse president Barack Obama. Goed het woord kunnen voeren is een moderne kerncompetentie. Dus dat je een duidelijke boodschap, goed verpakt, *catchy* en authentiek weet neer zetten. Daarmee ben je er nog niet. Zonder goed luisteren word je snel drammerig en krijg je weinig voor elkaar. Luisteren betekent werkelijk horen wat voor de ander belangrijk is en zichtbaar bereid zijn daar iets mee te doen. Over vrijmoedig spreken en actief luisteren.

door Isaäk Mol

In Nederland is, sinds de campagne van Obama voor zijn eerste presidentschap, de aandacht sterk toegenomen voor hoe je een boodschap op een krachtige en aansprekende manier neerzet. De beelden van huilende mensen in grote menigten die luid “*Yes we can*” scanderen staan je misschien nog wel voor ogen. Opvallend genoeg zijn deze speeches opgezet volgens klassieke lijnen; de kracht zit hem in enkele krachtige modernisering, waardoor het lijkt alsof Obama vrijmoedig spreekt. Dit soort speeches vindt overal navolging.

Een opvallend goed voorbeeld was de toespraak van de Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb, op 8 januari 2015, naar aanleiding van de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo in Parijs. De meeste internationale aandacht kreeg de frase: *Moi, je m'appelle Ahmed Aboutaleb, normalement je suis le maire de Rotterdam, mais ce soir je suis Parisien et je m'appelle Charlie.* (Ik ben Ahmed Aboutaleb, normaliter de burgemeester van Rotterdam, maar vandaag ben ik Parijzenaar en heet ik Charlie). Waarin hij zich in de traditie plaatst van Kennedy met *Ich bin ein Berliner*, die zich op zijn beurt weer baseerde op de oude Romein Cicero met *Civis Romanus sum* (ik ben een Romeins burger).

1. Stijlfiguren

Zijn toespraak bevat diverse stijlfiguren die ook Obama effectief toepast. Ze zijn bedoeld om het de ontvanger gemakkelijker te maken de boodschap te horen en hem ontvankelijk te maken voor de inhoud. Dus eigenlijk om je gehoor te paaien. Het gebruik van stijlfiguren is ook bij gewoon het woord nemen, zoals op een vergadering, effectief om meer aandacht te krijgen voor wat je te zeggen hebt. Drie voorbeelden:

- *Drieslag*

Aboutaleb zei onder meer “Met mij, de gemeenteraad en alle Rotterdammers ...” en “Wij, u en ik...”. Of als je ergens voor pleit: “Dat is niet alleen belangrijk, dat moeten we echt

¹ Een bewerking van dit artikel is verschenen in *OR&Communicatie*, september 2015, uitgeverij Vakmedianet.

meteen gaan doen, sterker dat is cruciaal". Klassiek is het ageren tegen overmatig gebruik van statistische gegevens met "Er zijn leugens, verdomde leugens en cijfers"(van Disraeli). Drie komt gemakkelijk binnen bij de mensen tot wie je spreekt. Noem ook liever drie argumenten of drie mogelijkheden dan meer of minder. Drie wekt de indruk dat je als spreker echt goed hebt nagedacht over een thema en boven de materie staat. Denk ook aan het ABC'tje, of, uit de reclame, Heerlijk Helder Heineken, of klassiek: veni vidi vici (Caesar).

- Herhaling (*repetitio*) en anafoor

Een anafoor is het gebruik van dezelfde (begin)woorden van een zin. Obama is de bekendste gebruiker. In plaats van ten eerste, ten tweede en ten derde stelt hij "*I stand here ...*" en even later weer "*I stand here ...*" en later weer "*I stand here ...*". Voel het verschil in intensiteit. Hij deed het ook bij de aanvaarding van zijn tweede termijn met "*We the people...*". De repetitio is een herhaling van hetzelfde, soms net anders. Aboutaleb zei drie keer "we moeten onze stem luider laten horen". Obama zei drie keer "*Yes we can....*", met telkens een ander vervolg van de zin. Dat is een anafoor in de vorm van een herhaling. Het is een ritme dat binnenkomt bij zijn gehoor.

- Kernwoord of frame

Aboutaleb noemde zijn centrale begrip 'wij-samenleving', waar Rotterdam aan bouwt en trots op is, zeker vijf keer in zijn speech en gebruikte het woord 'wij' ook nog enkele malen. Dan hoef je als ontvanger van zijn boodschap weinig moeite te doen om te snappen waar het hem om gaat.

Een frame is een emotionele lading rond een begrip of thema. De 'wij-samenleving' is zo'n frame: het drukt een gevoel uit dat we met elkaar ergens voor staan, met elkaar verantwoordelijk zijn, samen zijn. Frames werken het beste als ze positief zijn, want dan werk je naar iets toe.

2. Vrijmoedig spreken

Parrèsia is een van de grootste vernieuwingen in modern speechen. Het betekent vrijmoedig spreken, of, korter door de bocht, gewoon de waarheid zeggen. Waarbij de spreker een zeker risico neemt, omdat hij niet per se zegt wat de ander graag wil horen. Zoals wetenschapper Paul Aarts pas stelde dat IS maar gewoon een zetel in de VN moet krijgen. Het begrip *parrèsia* is klassiek, gemoderniseerd door de Franse filosoof Michel Foucault in 1983 en naar mijn idee verder geherinterpreteerd door Obama. Je moet de waarheid die je zegt namelijk ook kunnen zeggen. Dat betekent dat je jezelf neerzet als drager van die waarheid. Obama, als zwarte Amerikaan, zei in 2004: "*I stand here today, grateful for the diversity of my heritage, aware that my parents' dreams live on in my precious daughters. I stand here knowing that my story is a part of the larger American story, that I owe a debt to all of those who came before me, and that, in no other country on earth, is my story even possible*". (met anafoor

en drieslag). Aboutaleb deed het door zich te plaatsen in de lijn van Kennedy en door als Marokkaan en Nederlander, voor de gelegenheid ook nog *Parisien* (drieslag), te zeggen dat hij staat voor een wij-samenleving en daar in Rotterdam aan bouwt. “Wij laten ons niet de mond snoeren.”

Het moderne *parrèsia* is een relatief nieuw retorisch hulpmiddel, waarmee je jezelf plaatst in relatie tot de waarheid die je te zeggen hebt. Door neer te zetten: ik kan dit zeggen. Door betrokkenheid en verbinding met je onderwerp te hebben. Door er zelf onderdeel van te zijn. Dat vinden mensen betrouwbaar en prettig en authentiek.

3. Actief luisteren

Simpel schematisch gezien komen luisteren en spreken als volgt voor:

- Je voert het woord en vervolgens gaat de ander daarop reageren
- De ander voert het woord en jij gaat daarop reageren
De ander heeft schriftelijk iets voorgesteld, jij reageert daarop en de ander reageert weer op jou

In een meer formele omgeving zijn het spreekbeurten of een ronde met gelegenheid vragen te stellen. Meestal, in een gewone vergadering, is er de mogelijkheid na een betoog tot een soort van gesprek daarover te komen.

Actief luisteren doe je letterlijk door je eigen gedachten terug te houden. Je dwingt jezelf niet te bedenken wat je al ergens van vindt, wat je misschien straks gaat zeggen, niet te voelen welke emotie het bij je oproept en niet af te dwalen. Je luistert naar de ander en bent benieuwd wat hij wil zeggen, wat belangrijk voor hem is en waarom precies. Daarover stel je ook actief vragen. “Heb ik goed begrepen dat je ... zegt?” Na een bevestiging stel je een vraag: “Vertel daar eens iets meer over” of “kun je een voorbeeld geven?” of ‘wat is daarin voor jou essentieel?’. Actief luisteren laat zich duiden met L S D – luisteren, samenvatten en doorvragen – en is ook in die vorm zonder meer geestverruimend (en verslavend).

Door actief te luisteren kom je er achter wat er nodig is om tot een gezamenlijk resultaat te komen. In elk onderwerp of thema zit voor de ander, zoals de bestuurder, immers altijd iets wat voor hem er in moet blijven, wat de basis moet zijn van een aanpassing of verandering, of waar hij zekerheid en controle wil hebben. Door dat element eerst actief uit te vogelen en vervolgens mee te nemen in je eigen verhaal – met retorische stijlmiddelen en *parrèsia* – werk je aan een gezamenlijke oplossing (geen compromis), waarin de voor beide partijen belangrijke zaken verwerkt zitten.

4. Actief en vrijmoedig

Vrijmoedig spreken is het experimenteren in het verkondigen van wat je wilt zeggen met bekende stijlfiguren en met het jezelf letterlijk verbinden met het onderwerp of thema. A la Obama, maar dan vernederlandst. En actief luisteren door werkelijke aandacht te geven aan wat voor de ander cruciaal is. Die twee samen zijn een mooie uitdaging.

Isaäk Mol is trainer en adviseur bij Komeet, www.komeet.pro en geeft onder meer trainingen en workshops over het woord voeren, spreken, argumenteren, betoogopbouw, debatteren, werken aan overzicht, authenticiteit, samenwerken.